

Ett park- och pedagogiskt projekt i Vallentuna centrum

Gravfältet RAÄ 27:1 – Ett gravfält från yngre järnåldern

Projektbeskrivning – Projekteringsunderlag – Handlingsplan

Innehållsförteckning

Projektbeskrivning	3
Geografiska och fysiska förhållanden	6
Gravfältet	8
Området - Berörda och anslutande fastigheter	13
Omvandlingen	15
Sten möter sten – trä möter trä	20
Skylt- och informationssystem	24
Det nya parklandskapet – en pedagogisk miljö	29
Pedagogiska projekt för skolor inom ramen för skapande skola	30
Genomförandeplan	32
Skötselplan 551 (förslag till)	34

Källor

Sjösvärd, Lars. 1989. En ringer från vallentuna. Arkeologisk undersökning av fornlämning 27. Rickeby, Vallentuna s:n; Uppland.

Forslund, K & Wickman, B 2004. Rapportsammanställning; Vallentuna 27, gravfält, boplat. RAÄ.

Projektbeskrivning

Vallentuna kommun, genom Samhällsbyggnadsförvaltningen och Kulturförvaltningen, anhöll om bidrag från länsstyrelsen för restaurering, vård-åtgärder och informationsinsatser på gravfält 27.1, inom Vallentuna tätort.

Projektet beskrevs i sin inledande form enligt nedan

Planerade åtgärder och syften

- Återställa gravfältets ursprungliga karaktär av öppet fält, med begränsad och karakteristisk vegetation.
- Målet uppnås genom avverkning/röjning av nuvarande granskog och annan störande eller främmande vegetation.
- Gravfältet omvandlas delvis till parkområde för kringboende och besökare.
- Markering och framhävning av genomfarts- och promenadstigar inom och i anslutning till fältet.
- Åtgärderna skall även omfatta genomtänkta informationsinsatser i form av olika typer av skyltar, märkning inom och i anslutning till gravfältet, tryckt informationsmaterial, audioguider m.m..
- Syftet är att omvandla gravfältet till ett pedagogiskt verktyg som skall belysa Vallentunaortens rika förhistoria och länkarna till tidigare byar, gårdar och verksamheter i området.
- Syftet är att skapa ett annorlunda parkområde inom tätorten och i anslutning till befintlig och blivande bostadsbebyggelse.

Långsiktigt planeras att, på samma sätt, fläta samman och framhäva flera fornlämningsfält inom tätorten. Avsikten är att skapa gröna pedagogiska lungor i stadsmiljön. Dessa lungor skall utöver att erbjuda annorlunda parkmiljöer samtidigt förklara, belysa och fläta samman det förflutna med dagens samhälle.

Pedagogiska gröna lungor

Vallentuna som tätort växer kraftigt och förtätas. Utvecklingen medför att behovet av gröna närområden, parker, bilfria zoner och kommunikationslänkar m.m. kommer att tillta inom tätorten.

Nödvändiga viloplatser, gröna lungor, parker och gröna ytor kan med stor fördel knytas till delar av de historiska spåren i landskapet. Orten, den blivande staden, kan på så sätt sammanflätas med det äldre kulturlandskapet.

Genom röjning och tillsyn av vegetationen skall gravfältets ursprungliga karaktär samt de enskilda gravarna synliggöras och framhävas. Promenadstigarna skall skyltas och markeras. Gravfältet och olika typer av gravar skall redovisas och förklaras med hjälp av skyltar, broschyrer och eventuellt andra medel. Sambanden med andra forn- och historiska lämningar inom orten skall förklaras. Pedagogiskt material för skolor skall tas fram.

På längre sikt kan flera relevanta fornlämningsområden inom tätorten få parkliknande samt pedagogiska funktioner. Dessa gröna pedagogiska lungor kan bindas samman genom stigar och andra stråk, samt med hjälp av skyltsystem.

Området/områdena skall kunna brukas av ortens invånare och besökare som promenadstråk, viloplatser, utflykts- och rekreationsmål m.m.

Förarbetena

Handlingsplanen och förprojekteringen av projektet har tagits fram av undertecknad i samråd eller i samarbete med Maria Rydell (Samhällsbyggnadsförvaltningen), Vesna Stanisic (Kulturförvaltningen); Lars Andersson och Gabriele Prenzlau-Enander (Stockholms läns museum).

Materialet anger riktlinjerna för fortsatt arbete, förslag på åtgärder, valmöjligheter, m.m. Det utgör även ett underlag för detaljprojekteringen av de fysiska och tekniska åtgärderna inom och i anslutning till området.

Åtgärder - Genomförande

Efter avverkning, röjning av området och uppmätning av fornlämningarna skall gravfältsområdet införlivas i kommunens parkprogram; innebärande omvandling till park samt löpande vård enligt framtagna vårdplan.

Bidrag söktes även till översiktsinformation av gravfältsområdet vid infarterna och till skyltning av fornlämningar, stigar m.m.

Fällning av träd samt grovröjning/gallring av övrig vegetation kommer att genomföras enligt en särskild åtgärdsplan.

Efter avverkningen och röjningen kommer en uppmätning av fornlämningar och andra relevanta lämningar att utföras av en arkeolog från läns-museet.

Bidrag – kostnader - finansiering

Enligt beskrivningen ovan erhöll samhällsbyggnadsförvaltningen och kulturförvaltningen ett belopp om 50.000:- från länsstyrelsen för projektet; huvudsakligen för informationsinsatser och kunskapsspridning.

Ur dessa medel avsattes 30.000:- för lönekostnader avseende strukturering och förprojektering av projektet och ca 20.000: till en uppmätning av gravfältet med tillhörande lämningar.

För pedagogiska insatser, som kan påbörjas under hösten 2011 kan kulturförvaltningen disponera 57.000:- inom ramen för "Skapande skola". Däref-

ter planerar kulturförvaltningen att söka nya pengar för en fortsättning av de föreslagna pedagogiska insatserna i anslutning till Skapande skolas verksamhet.

Inledningsvis kommer samhällsbyggnadsförvaltningen att investera ca 70.000- 100.000:- från sin driftbudget för avverkning och röjning av störande träd och vegetation på fältet.

Uppföljningen av insatserna beträffande vegetationen inom området skall ske enligt föreslagen vårdplan, och genom årliga åtgärder. Kostnaderna integreras i driftkostnaderna för park och natur.

För ytterligare åtgärder innebärande en omvandling och "inredning" av området till parkmiljö med pedagogiska syften måste medel sökas från olika håll, inom och utanför kommunens organisation. Dessa åtgärder kräver konsekventa val samt detaljprojektering.

Kostnader för ett skylt- och informationssystem som skall motsvara såväl informationsbehoven som tekniska och estetiska krav bedöms ligga mellan 100- 150.000:-. Det är utgifter som kräver en särskild finansiering. En mindre del av dessa kostnader kan finansieras inom ramen för "Skapande skola". Detta gäller t.ex. audioguider, hemsidor och särskilda skyltar för barngrupper. Information i närområdet, t.ex. gator, infarter etc. finansieras inom andra ramen; för t.ex. gatu- och detaljplaner.

Angående informationskostnaderna skall man särskilja framtagningen av själva informationen, skyltsystem/hållare, andra medier samt underhålls- och driftkostnader för olika system. Kostnader för informationen som berör ordningsregler, motsvarande, faller under SBF. Kostnaderna som berör pedagogisk information faller under kulturförvaltningen.

Projektledning

Ansvar och ledningen för det fortsatta arbetet med projektet föreslås, med hänsyn till handlingsplanen, att organiseras och fördelas enligt följande:

Samhällsbyggnadsförvaltningen (SBF) har varit delaktig och medsökande i bidragsansökan till länsstyrelsen, avseende projektet. Projektet överensstämmer även med de långsiktiga visionerna för park och natur inom tätorten. De många kompetenserna som krävs för ett förverkligande av projektet (plan, gator, fastigheter, tekniska system, park och natur m.m.) ingår i SBF:s verksamhet. Underentreprenörerna som anlitas och kommer att anlitas finns inom förvaltningens nätverk.

Då kärnan i projektet, större delen av de nödvändiga insatserna, kostnaderna och kompetensfälten faller under samhällsbyggnadsförvaltningens verksamhet föreslås att samordningsansvaret och projektledningen övertas av SBF (Maria Rydell). När nu projektet övergår i en genomförandefas med tekniska åtgärder är detta särskilt viktigt.

Även kommunledningskontoret har en viktig roll att spela avseende projektets förankring, utveckling och finansiering. Detta gäller delvis planering och utvecklingsfrågor; om projektet som förebild för framtida liknande insatser samt om turism-, informations- och marknadsföringsfrågor.

Kulturförvaltningens (KF) bidrag och ansvarsområdena inom projektet avser finansieringen och administrationen av de pedagogiska projekten inom ramen för "Skapande skola". För ändamålet anlitas vid behov pedagoger, arkeologer och andra sakkunniga, i samråd med skolor och lärare.

Till Kulturförvaltningens ansvarsfält hör också (när skyltsystemens typ, placering och disponibla ytor är fastställda) beställningen av informations-texter och illustrationer från sakkunniga. Detta förutsätter att resultatet av uppmätningen är sammanställd, och tidigare kunskaper utredda.

Eftersom läns museet medverkar inledningsvis, och troligen även i senare faser, föreslås att läns museet anlitas för ta fram kunskapsunderlaget. KF skall därefter ansvara för tillsyn och underhåll av de pedagogiska skyltarna inom området. I övrigt se förslag om uppdelningen av informationsprojektet i rapporten.

KF:s ansvar skall även gälla audioguidernas innehåll (ej skolornas spår) samt tillhörande avtal.

Om förutsättningarna finns (kräver en analys av kunskapsunderlaget) och intresset består skall Stockholms läns museum planera och söka finansiering för utgrävningar inom gravfältet. Projektansvaret för detta ligger på läns museet, som eventuellt kan söka viss ekonomiskt eller tekniskt stöd från kommunen. Utgrävningar med detta geografiska läge och med tidigare insamlad kunskap skulle troligen bringa nya viktiga kunskaper om Val-
lentunas förhistoria och röna stor uppmärksamhet.

Geografiska och fysiska förhållanden

Gravfältet Vallentuna 27:1 är lokaliserat inom Vallentuna tätort, ca 400 meter norr om Vallentuna centrum.

Gravfältet ansluter till och avgränsas av Fornminnesvägen, Hövdingavägen och Vikingavägen. Norr och öster om fältet utsträcker sig villabebyggelse och i sydost och sydväst huvudsakligen större flerfamiljehus. I sydost ligger även en skolbyggnad vars tomt är aktuell för en ny detaljplan, innebärande ny bostadsbebyggelse. Det befintliga gatunätet och den kringliggande bebyggelsen har vid uppförandet anlagts på delar av det ursprungliga gravfältet. Det nuvarande området, som är mycket mindre än det ursprungliga gravfältet, omfattar en yta om ca 0,7 ha. Genom fältet löper stigar som förenar gatorna i söder, öster och väster med varandra.

Gravfältet är anlagt delvis på ett flackt krön och delvis i SV på en mindre moränrygg. Fältet är beväxt med huvudsakligen tät barrskog (60-80 år gamla granar och tallar) och enstaka spridda lövträd. Det befintliga beståndet av barrträd är sjukt. Trädgårdsvegetation från de angränsande trädgårdarna har delvis spritt sig i delar av fältet.

En gång/cykelstig går igenom gravfältet i NV-SO-riktning. Stigen som används flitigt förbinder Fornminnesvägen med södra delen av Hövdingavägen.

Formella förhållanden

Marken ägs av Vallentuna kommun. Större delen av de kringliggande områdena som ansluter till gravfältet är planlagda och bebyggda. Ny bebyggelse planeras.

Själva gravfältet ligger på fastigheterna Vallentuna-Mörby 1:297 och Vallentuna-Rickeby 1:436 (Vallentuna kommun); vilka även omfattar anslutande gator. I norr utsträcker sig gravfältet över mindre delar av villatomterna.

Fastigheterna Vallentuna-Rickeby 1:16 och Vallentuna-Mörby 1:310 (Vallentuna kommun) som ansluter till gravfältet är aktuella för ny bebyggelse.

Gällande planbestämmelser för området (ljusblått). Utsträckningen av fornlämningsområdet redovisas i genomskinnlig rosa; det berör även flera villatomter i norr. De röda prick-

arna anger enskilda/mindre fornlämningar.

Fastigheterna inom området som omfattar gravfältet och enskilda lämningar berörs av bestämmelserna i Fornminneslagen som skyddar fornlämningar, såväl kända som okända. Eftersom området inte kunnat exploateras utan kostsamma utgrävningar saknas planer för platsens framtida användning.

Området har lämnats utan vård och åtgärder; och växtligheten, bl.a. granbeståndet, har tagit över. En bred nedtrampad stig korsar området längs med stensträngen, vilken troligen utgjorde ägo gränsen mellan Mörby gård och Rickeby gård.

I den södra delen av området finns en annan typ av vegetation, vilken delvis härstammar från trädgårdarna tillhörande villorna som förekommit på

platsen. På 1920 talet fanns utöver bostadshusen även ekonomibyggnader, grunder efter några av dessa byggnader påträffas på platsen. Inom denna del finns också äldre lekredskap som påminner om att platsen även använts för rekreation under en period.

Observationer

En granskning av förhållandena på platsen avslöjar en del olägenheter.

Större och mindre mängder deponi förekommer på olika platser inom området. Allehanda material har tippats inom fältet, huvudsakligen från grannfastigheterna. Det förekommer bl.a. större mängder av organiskt material samt mindre mängder jord, sten och grus.

Flera fastighetsägare verkar även ha tagit i anspråk mindre ytor tillhörande de kommunala fastigheterna för eget bruk; t.ex. som parkering eller uppställningsplatser för soptunnor, material och föremål. Det är även uppenbart att, på flera platser, inhägnader flyttats och att kommunal mark införslivats med privata fastigheter. Fastigheten 1:64 har haft en överenskomst med kommunen angående en markremsa längs med Fornminnesvägen.

Efter avverkningen på området och uppmätningen av fornlämningarna krävs en inventering och en kartläggning av förhållandena avseende deponi, skador, gränsdragningar och inhägnader inom området. Nödvändiga åtgärder bör utvärderas i relation till de planerade åtgärderna på lång sikt och med hänsyn till fornlämningarna.

Information och samråd med berörda fastighetsägare kan vara relevant angående gränsdragningar, återställningsåtgärder, inhägnader m.m.

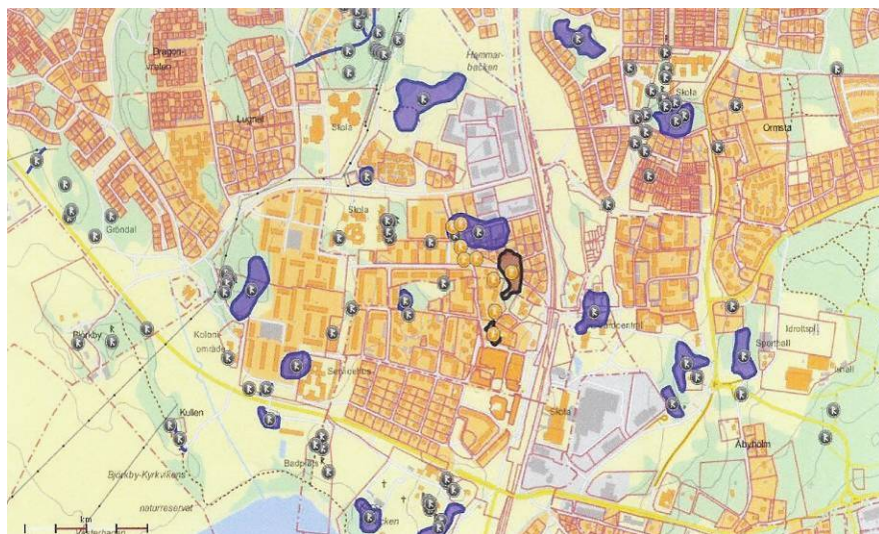
Kvarstående problem bör lösas i samband med "inredningen / iordningställandet" av området och genom åtgärder som hör samman med medföljande vårdplan. De äldre lekredskapen som finns inom området borttagas av säkerhetsskäl.

Kartan redovisar för topografin i området. Höjdhöjningarna visar att de högsta delarna av gravfältet ligger på 23 meters höjd. Högsta punkten i området, på 25 meter, ligger strax sydväst om gravfältet på fastigheten 1:211.

Gravfältet

Gravfältets ursprungliga utsträckning är okänd. Delar av fältet; 27 b och 27 c; förekommer norr och söder om den största sammanhängande delen; 27 a. Den sistnämnda anges omfatta ca 31 fornlämningar varav 1 röse, 5 högar, 32 runda stensättningar, 1 treudd. Inom området förekommer även stensträngar. Fornlämningarna dateras till äldre och mellersta järnåldern.

Registrerade fornlämningar och kulturlager inom Vallentuna tätort – Källa RAÄ - Fornsök

Den sammanhängande delen av det kvarstående gravfältet, vid Fornminnesvägen-Hövdingavägen motsvarar en yta om ca 0,7 ha; vilket motsvarar endast en liten del av gravplatsens ursprungliga utbredning. Större delar av det ursprungliga fältet har under modern tid grävts ut eller blivit övertäckt i samband med anläggningen av infrastrukturer eller uppförandet av bebyggelse.

Mindre bevarade delar av gravfältet påträffas på andra platser; söder och nordväst om aktuellt gravfält.

I samband med exploateringarna har vissa fornlämningar blivit dokumenterade och ibland undersökta. De äldsta undersökningarna anges vara från 1920-talet och efterföljdes av nya; på 1930-, 1950-, 1960-, 1970- och 1980-talen (se Sjösvärd, 1989. ss. 16-17).

Spår från bebyggelse och trädgårdar

I den södra delen av området påträffas spår av äldre bebyggelse som enligt en flygbild från 1950-talet verkar ha varit av villakarakär. Vegetationen avslöjar träd och växter som tillhör trädgårdsfaunan. Där påträffas även husgrunder.

På kartan från 1923, som redovisar för fornlämningar vid Rickeby (Sjösvärd, 1989), finns fyra byggnader öster om nuvarande Fornminnesvägen. De redovisas som ekonomibyggnader. Söder och väster om dessa byggnader redovisas marken som åkermark. Strax norr om gårdsbebyggelsen finns ett flertal redovisade fornlämningar, varav ett större röse.

På en flygbild från 1958 har ekonomibyggnaderna lämnat plats för ett flertal villor med tillhörande trädgårdar, vara två av dessa villor låg inom södra delen av aktuellt området. Spåren efter villorna är ännu synliga i form av stengrunder, terrasser och en säregen vegetation som härrör från trädgårdsfaunan.

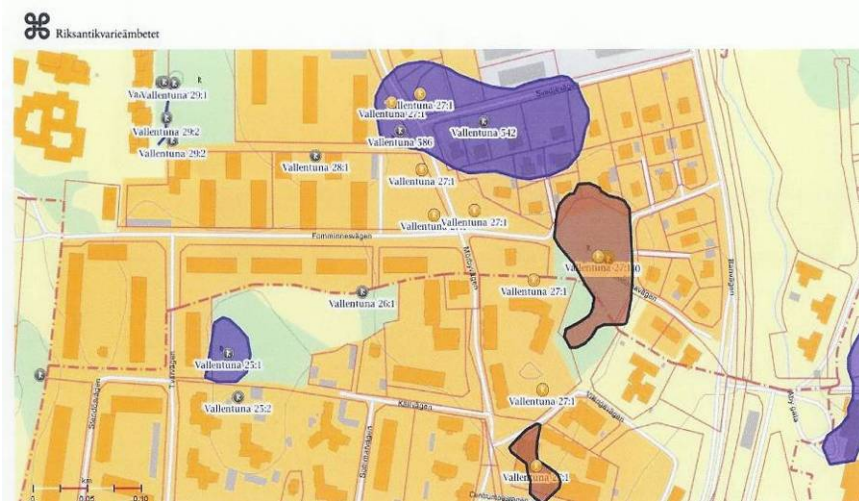
Förekomsten av äldre bebyggelse och åkrar på platsen innebär troligen att större delen av gravfältet på denna plats tidigare nivellerats. Det är inte uteslutet att material från lämningarna, sten och jord återanvänts i byggprojekten, t.ex. för grundläggning.

Registrerade fornlämningar

Strax nordväst om gravfältet låg, enligt Riksantikvarieämbetets databas(Fornsök) en större boplat (RAÄ Vallentuna 542); vilken blivit utgrävd.

Boplat, undersökt och borttagen, ca 200x90 m (Ö-V). Vid arkeologisk undersökning påträffades en av gravar delvis överlagrad boplat (sotfläckar, härdar mm). (Dnr 3770/80)

Tillägg dnr 321-4377-2004. Vid arkeologisk undersökning år 1976 påträffades boplatrester i form av härdar, sotfläckar, spridd keramik och enstaka stolphål. Boplaten daterad till bronsålder/äldre järnålder.

Kvarstående fornlämningar kring Fornminnesvägen-Hövdingavägen. I norr den kända avgränsningen av en äldre boplat. RAÄ Fornsök.

Denna boplat daterades till bronsåldern och äldre järnåldern och var delvis övertäckt med yngre gravar som anlagts där under yngre järnåldern.

Det bör därför inte ha varit by-/gårdsplatsen som hör samman med aktuella gravfält.

Beskrivningen av fornlämningarna inom de kvarstående delarna av gravfältet RAÄ Vallentuna 27:1 återges enligt följande i Riksantikvarieämbetets material:

Beskrivning av gravfältet

Gravfält av ursprungligen okänd utsträckning, nu delat i tre partier (A-C) och bestående av 1 röse, 5 högar, 32 runda stensättningar och 1 treudd. Inom området finns även 1 boplat (Raä nr 542), 1 hållristning (skålgropssten, Raä nr 540) och 1 stensträngssystem (Raä nr 541).

Del A: Gravfält, 140x20-70 m (N-S), bestående av 31 fornlämningar. Dessa utgörs av 1 röse, 3 högar, 26 runda stensättningar och 1 treudd.

Röset är 17 m diam. och 1,8 m h. Stenarna är i regel 0,4-0,6 m st med inslag av ett flertal block 0,8-1 m st.

I NNÖ kanten av röset ligger en älvkvarnssten (Vallentuna sn, Raä nr 540).

I anslutning till röset är två ca 10-15 m l stensträngar (Vallentuna sn, Raä nr 541).

Högarna är 5,7 och 11 m diam. och 0,5 resp. 1,2 m h. I ytan är enstaka stenar, 0,2-0,4 m st. En har mittgrop, 2 m diam och 0,2 m h.

De runda stensättningarna är 4-10 m diam. (vanligen 4-8) och 0,1-0,5 m h (vanligen 0,2-0,3). Övertorvade med i ytan enstaka och i tre fall talrika stenar, 0,1-0,4 m st och ett 5-tal har inslag av block. En har mittsten, 0,1 m h. Fyra har mittgrop, 1-1,5 m diam. och 0,1-0,2 m dj.

Treudden är 7 m i sida (ÖNÖ, S och NV) och 0,3 m h. Övertorvad med i ytan enstaka 0,1-0,3 m st stenar.

Del B: Gravfält, 60x10-30 m (NV-SÖ), bestående av 7 fornlämningar. dessa utgörs av 2 högar och 5 runda stensättningar.

Högarna är 10 m diam. och 1,3 m h. I ytan enstaka stenar, 0,2-0,4 m st.

De runda stensättningarna är 4-8 m diam. och 0,2-0,4 m h. Övertorvade med i ytan enstaka till talrika stenar, 0,1-0,4 m st och i ett par fall ingår block.

Del C: Stensättning, rund, 6 m diam. och 0,2 m h. Övertorvad med i ytan talrika stenar, 0,1-0,3 m st.

Undersökningar:

Gravfältet (del A och B) har delvis undersökts vid ett flertal tillfällen. Totalt är ett 40-tal gravar undersökta och borttagna. Kryssmarkeringarna på fotokartan anger platsen för dessa undersökningar.

Tillägg dnr 3770/80: Fornlämning 27, del B, undersökt och borttagen, omfattade tre gravar (2 runda högar och 1 rektangulär stensättning) och åtta anläggningar tillhörande en

av gravar delvis överlagrad boplats (sotfläckar, härdar mm) (Vallentuna sn, Raä nr 540).

- - Tillägg dnr 321-4377-2004: Vid arkeologisk undersökning år 1976 undersöktes 1 röse, 1 treudd, 1 rektangulär stensättning, 1 hög, 1 skadad stensättning och 2 runda stensättningar. Fynd av bl.a. kamfragment, keramikskärvor, brända ben, remdelare av brons, en ring av järn, en vävtyngd av lera och en knapp av brons. Gravarna daterade till äldre och mellersta järnålder.

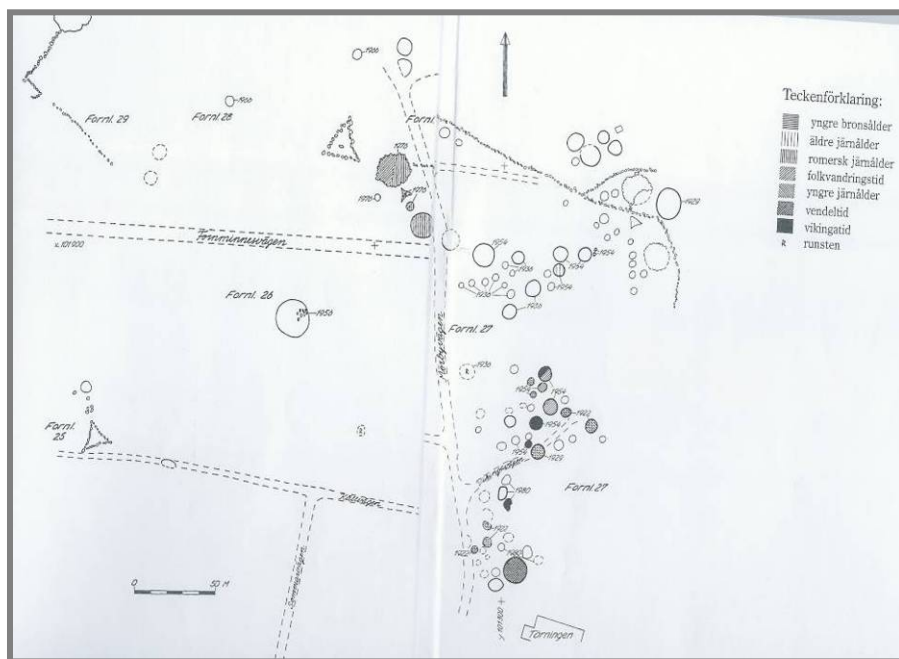
Vallentuna sn, Raä nr 27:2 överförd till detta nummer 080411/TA. - - Undersökning dnr 321-4377-2004 utan beslut enligt KML. - -

Del A: Röse är kraftigt urplockat i SÖ delen och skadat kring kanten runt om. Två högar är yt- och kantskadade och en är delvis bortschaktad. Treudden är kantskadad.

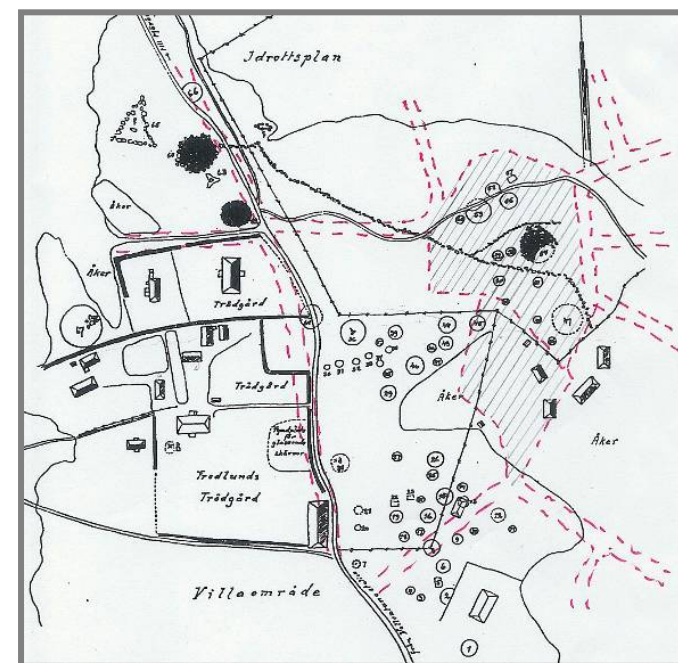
Del B: En hög är till större delen bortschaktad av tomt. Samtliga runda stensättningar är yt- och kantskadade, ett par är belamrade med bråte

Gravfält, bebyggelse och gatunät

Rekonstruktioner och sammanställningar av kända fornlämningar som har förekommit inom området. En mindre del av dessa består; den största sammanhängande grupperingen finns inom det föreslagna parkområdet.

Sammanställning av samtliga undersökningar och inventeringar av gravfältet. Kända årtal för undersökningar/inventeringar anges i anslutning till lämningarna. Gravfältet har ursprungligen omfattat mer än 100 gravar; från yngre bronsålder till tidig vikingatid. (Källa: Sjövärd. 1989).

I streckad rödlinje dagens gatunät och tomtgränser, lagt i ungefärligt läge över 1923-års karta med redovisade kända fornlämningar (Arvid Engqvist inventering av Vallentuna socken). I grå skraffering, området som berörs av det aktuella projektet. (sammanställning av JPD)

Landskapets karaktär i början på 1900-talet

Äldre bilder som visar del av det aktuella gravfältet på 1920- och 1950-talen.

Nedan flygbild från 1958 som visar flerbostadshusen söder om Fornminnesvägen. På högra sidan ser man del av gravfältet, med i sin nedre del den nu rivna villabebyggelsen med tillhörande trädgårdar.

Utsikt från Mörby gård 1922. Den visar den sparsamma vegetationen på del av gravfältet, som troligen fortfarande brukades som betesmark. De två personerna i bilden står på en gravhög.

Bilden från Ormsta, 1925, visar en tydlig åsrygg som avgränsar landskapet i fjärran. De högsta delarna av det kvarvarande gravfältet ligger på ca 24 meters höjd. Det är tydligt att vegetationen har varit sparsam på platsen.

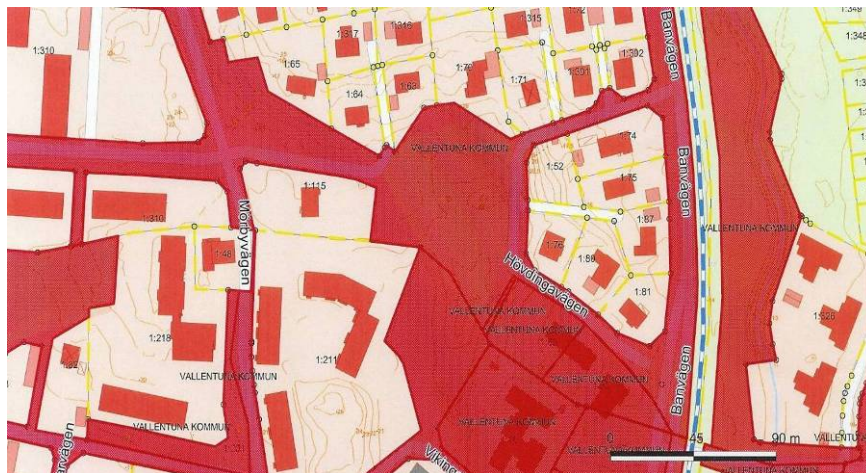

Området - Berörda och anslutande fastigheter

De berörda delarna av gravfältet, som ursprungligen var mycket större, består i dag av ett igenvuxet område som utgör kommunal mark. Området är numera inramat av dels kommunala fastigheter (gator, parkmark och bebyggda tomter) samt av privata fastigheter. I norr och öster utgörs fastigheterna av villor uppförda på mindre tomter vilka, i flera fall gränsar till gravfältet. I sydväst och sydost gränsar gravfältet till flerbostadshus samt till en förskola.

Området med gravfältet samt flera fastigheter i sydost och det anslutande gatunätet utgör kommunal mark.

De berörda fastigheterna inkluderande det anslutande gatunätet utgörs av Vallentuna-Mörby 1:297 och Vallentuna-Rickeby 1:436

Röda ytor = mark och fastigheter tillhörande Vallentuna kommun

Det är önskvärt att den västra delen av fastigheten 1:83 (TUFA) införlivas med parken. Denna del, som är bevuxen, omfattar troligen fornlämningar och en avgränsning behöver skapas mot bostadsbebyggelsen i öster.

Den kommunala marken längs norra sidan av Forminnesvägen bör införlivas och integreras i parkprojektet, och iordningsställas på lämpligt sätt.

Avgränsningar och anslutningar till gravfältet

Kärnområdet

Området ansluter till; i väster Fornminnesvägen, i öster Hövdingavägen och i söder Vikingavägen. Från dessa tre vägar finns ingångar eller stigar som ansluter till gatunätet.

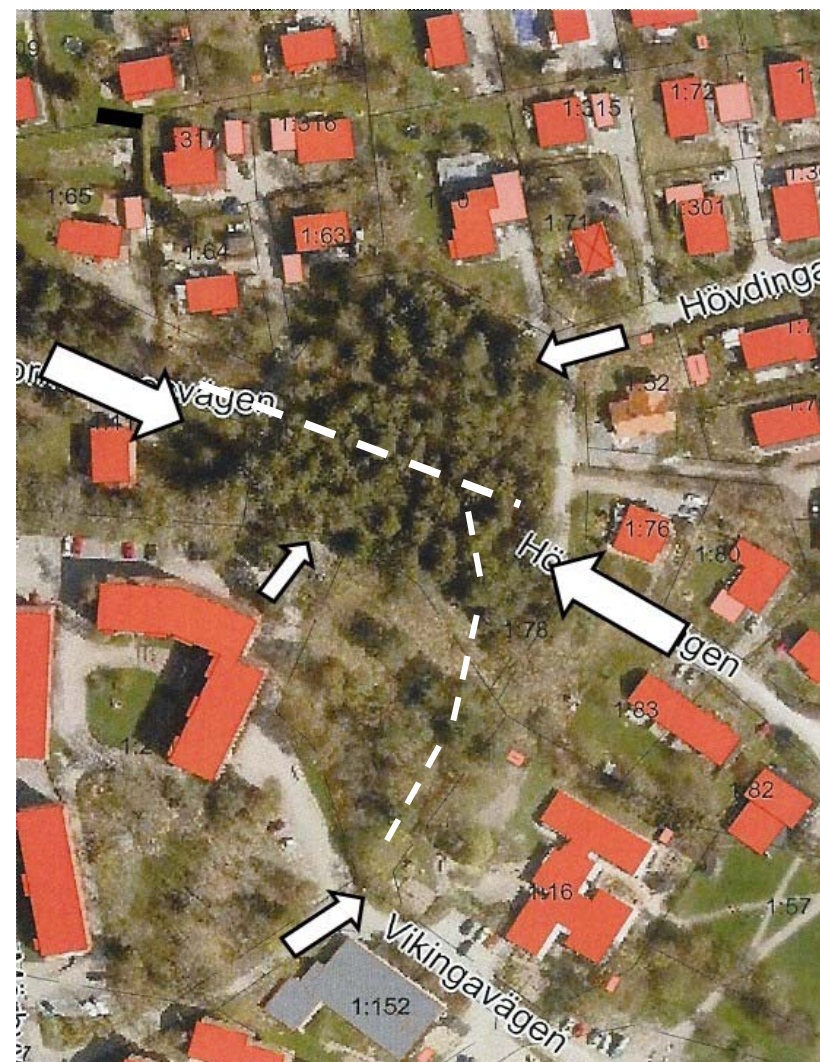
Gravfältet avgränsas av det befintliga gatunätet samt av privata och kommunala fastigheter, där delar av tomterna till viss del utgör gravfältets yttre gräns.

Gravfältet har fysiskt och historiskt en förlängning i väster längs med Fornminnesvägen. Delar av gravfältet, med bevarade fornlämningar, påträffas t.ex. i nordvästra hörnet av Mörbyvägen-Fornminnesvägen.

En bred nedtrampad stig löper genom fältet, den har tillkommit genom de närboendes behov av genväg genom området (jfr. Fornminnesvägens gamla sträcka; s 10). Stigen förenar infarterna vid Fornminnesvägen och Hövdingavägen med varandra. Den följer i stort den långa stensträngen som utsträcker sig genom fältet.

I fältets östra sida finns flera ingångar till mindre stigar; vilka skapats av de närboende under åren. En mindre ingång till området finns i söder, i anslutning till Vikingavägen. Den avgränsas av ett gunnebstaket som bildar chikan. Det är oklart var fastighetsgränserna ligger i anslutning till denna infart.

Gränserna mot de kringliggande fastigheterna präglas av olika lösningar på inhägnader, staket, avspärningar/öppningar. Den längsta gränsen ligger i väster mot Vallentuna-Rickeby 1:211, som ägs av en bostadsrättsförening med flerfamiljehus. Där förekommer flera lösningar på avgränsning; bl.a. stöttplintar till parkeringsplatser, buskvegetation och gunnebstaket.

Ingångar till området, efter betydelse och uppskattad användning. Bilden redovisar ingångar och stigar som bör bevaras.

Omvandlingen

Närmiljö, stigar, ingångar

Närmiljö och gator

Genom åtgärder i utkanten av området, längs med parkens yttre gränser och genom gestaltning av ingångar kommer miljön i direkt anslutning till parken att förbättras. Men även platser som gator och korsningar som ansluter eller direkt leder till parkområdet kräver estetiska och praktiska förbättringar.

I synnerhet gäller detta korsningen Mörbyvägen-Fornminnesvägen, där ett hus för gruppboende kommer att uppföras inom kort. Korsningens miljö belastas av flera tekniska lösningar som drabbar stadsbilden samt av brist på genomgripande landskaps- och gatuplanering. Där finns en transformatorstation, återvinningscontainer och farthinder samt delvis otydliga och omarkerade övergångsställen.

Nuvarande förhållanden vid korsningen Fornminnesvägen-Mörbyvägen, med container och el-station. Mittemot, i nordvästra hörnet, kommer ett hus för gruppboende att uppföras inom kort. Det är uppenbart att miljön och infarten mot parkområdet behöver ändras och förbättras.

Utsikt mot norra delen av Mörbyvägen, i höjd med korsningen sett fr. Fornminnesvägen

Stigar

De befintliga stigarna som finns inom området har skapats genom naturliga rörelsemönster till och genom området. Närboende har valt de kortaste sträckorna; in, ut och genom fältet där så har varit möjligt.

Stigarnas sträckor har påverkats av bl.a. topografin, vegetationen och fornlämningarna som utgjort hinder. Avverkning och vegetationsröjning samt fornlämningarnas friläggning kommer att ändra och påverka rörelsemönstren inom området. Detta bör följas upp och kartläggas. Troligen kommer åtgärder att krävas för att påverka rörelsemönstren; detta för att undvika slitage och skador på fornlämningar, mark och vegetation.

Övrigt

En äldre luftledning (el) genomkorsar norra delen av gravfältet, och ansluter till gatunätet i nordost vid Hövdingavägen och i väster vid Fornminnesvägen.

En luftledning och ett elskåp finns även i anslutning till områdets södra ingång, vid Vikingagatan.

Dagens förhållanden – Några bilder

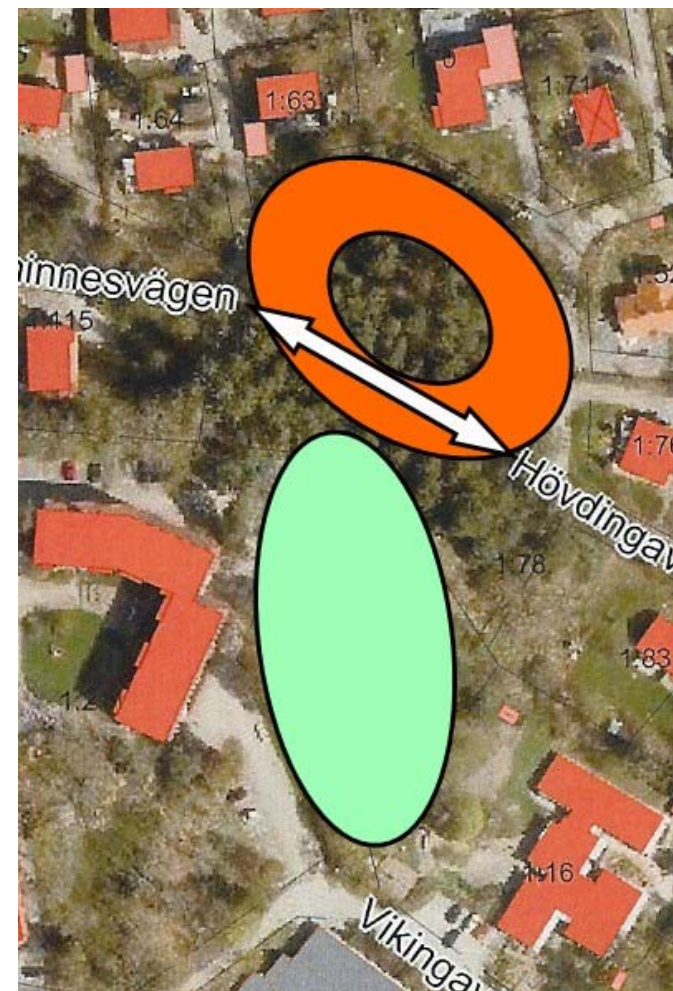
Några av de många ingångar och stigar till och genom området

Västra huvudingången samt en stiganslutning vid Hövdingavägen

I morgon.....

Områdets framtida användning i huvuddrag. Vitt = viktig genomfartsstig; orange = pedagogiskt område med framträdande fornlämningar; grön = område med parkkärn, inrett för vila och lek.

Förslag till åtgärder

Korsningen Fornminnesvägen-Mörbyvägen

I del av korsningen, i synnerhet nordöstra hörnet mot Fornminnesvägen, bör förhållandena förbättras genom till exempel:

Avgränsningar mellan gator, trottoarer/gångvägar, cykelbanor markeras med t.ex. gatsten, och med kullersten där mark inte bör beträdas. För att lyfta estetiska kvalitéer i miljön, understryka platsens betydelse och bromsa trafiken kan övergångställena utföras förhöjda och med gatstensbeläggning.

Nordvästra hörnet av Fornminnesvägen-Mörbyvägen. Bakom den lilla åsryggen; som utsträcker sig längs med Mörbyvägen, kommer ett hus för gruppboende att uppföras. På åsryggen finns ett flertal fornlämningar som hör samman med gravfältet.

Gallring/vård av befintlig vegetation och viss komplettering med ny lämplig vegetation i de östra hörnen. I nordvästra hörnet, i anslutning till den kommande bebyggelsen, bör en vårdplan tas fram för fornlämningsområdet på den kvarstående åsryggen längs med Mörbyvägen. Informationsskyltar om fornlämningar på platsen, samt om Ríceby

gård som låg söder om korsningen, bör tillföras i samband med uppförandet av gruppboendet.

Transformatorstationen förskönas genom fodring av fasaderna med trämaterial medan kringområdet kompletteras med buskvegetation. Eventuellt anläggs markplattor för stigen till ingången.

Transformatorstationer kan fodras med t.ex. träribbor.

Återvinningscontainern placeras på mindre störande plats, ej i korsningen, och döljs med skärmar.

Övergångställena och farthindersystem anpassas och ges en stadsmiljökaraktär; med hänsyn till kommande bebyggelse och funktioner på platsen. I synnerhet bör övergångarna och korsningens utformning revideras med hänsyn till det kommande äldreboendet.

Del av dessa åtgärder kan kopplas till nya detaljplanen och uppförandet av gruppboendet.

Särskilt skyltsystem (områdesskylt) är önskvärt i korsningen (se förslag under "Skylt- och informationssystem".

Entréer / stigar

De två stora ingångarna i nordväst och sydost skall utformas för att hindra genomfart med motorfordon och för att bromsa cykeltrafiken. Det är möjligt att det även krävs en bromsande chikan/motsvarande halvvägs in på huvudstigen. Syftet är att minska slitaget på området samt att höja säkerheten för gående. Även med hinder finns det dock risk att mopedkörning kan förekommer på gravfältet.

Principen är att, med hjälp av bl.a. huggen sten i kombination med gabioner, bilda slussar/chikaner som inte kräver ingrepp i marken och som utformas på ett estetiskt tilltalande sätt. Vid huvudingångarna krävs även markbeläggningar med gat- och kullerstenar för att markera övergången från gatumark och försköna platserna. Anläggningarna vid huvudingångarna skall även kombinera andra funktioner, som bänkar, papperskorgar och informationsskyltar.

Lämplig typ av markbehandling vid huvudingångarna, i anslutning till befintliga gator.

Nordvästra ingången, vid Fornminnesvägen, skall vid behov kunna tillåta passage av mindre arbetsfordon. I anslutning till slussarna för gående, cyklar, vagnar och rullstolar krävs därför en öppning som skall förses med någon typ av låsbara grindar, vars utformning skall vara anpassad till gestaltningsprogrammet.

Flera av de mindre ingångarna kan behållas, men dessa måste regleras med spärrsystem mot cyklar, fordon, vagnar etc.

Det kommer också att vara nödvändigt att hindra intrång av fordon och även av gående på vissa platser längs med områdets yttre gränser. Orsaken är hänsyn till bl.a. vegetation, fornlämningar, informationssystem och viloplatsar.

Efter avverkningen av träden och röjningen av vegetationen samt uppmätningen av fornlämningarna bör de fysiska förhållandena utvärderas. Det är troligt att ”öppningen” av området kommer att främja en oreglerad användning av platsen; vilket kan leda till skador på mark, fornlämningar och vegetation.

OBS. Efter avverkningen bör alla större infarter och öppningar spärras av tillfälligt med stenblock för att hindra att bilar och större motorfordon tar sig in på området; och orsakar skador på bl.a. fornlämningarna.

Övriga åtgärder

Inhägning

Efter en analys av de ändrade förhållandena i området (avverkning, röjning) bör delarna av de yttre gränserna som måste inhägnas, spärras eller platser som måste skymmas eller avskärmade pekas ut. Därefter skall typen av hinder och inhägnad väljas och sedan åtgärder vidtas med prioritering för platserna som har inverkan på rörelsemönstret inom området.

Flera typer av staket/skärmar, avspärrningssystem presenteras. Valet skall styras av funktionen och platsens karaktär samt av riktlinjerna för områdets gestaltning.

Handikappanpassning / tillgänglighet.

Huvudinfarterna och del av området skall kunna brukas av handikappfordon och barnvagnar. Chikanerna skall därför projekteras så att de möjliggör passage för olika typer av rullstolar och barnvagnar. Samtidigt skall de utformas så att cykeltrafiken dämpas och andra fordon hindras.

På grund av topografin på platsen och de många stensättningarna som utgör del av fornlämningarna kan endast en begränsad del av parken blir tillgänglig för rullstolar. En utvärdering av förhållandena i frågan bör tillföras efter avverkningen och i samband med projektering av planerade åtgärder.

Ett problem som kommer att bestå är hur man skall kunna förhindra mopedkörning genom och inom området.

Belysning

Långsiktigt eller i samband med exploatering eller gatuarbeten bör det undersökas om luftkablar, genom eller i direkt anslutning till området, kan anläggas på annat sätt eller döljas samt om elskåpen kan döljas eller placeras med hänsyn till miljön.

Långsiktigt bör en allmän belysning av parken planeras. Det finns dock stora svårigheter för indragning av markledningar inom området, beroende på fornlämningar och markbeskaffenhet. En lösning skulle därför vara att uppsätta armaturer i gränslinjen till grannfastigheter samt på befintliga stolpar.

Valet av armaturer skall införlivas i parkens gestaltningsprogram.

Inredning

Vid inredningen och gestaltningen av huvudingångarna, där flera basfunktioner kommer att grupperas, förutsätts även att valda platser inom parkområdet "möbleras" med bänkar, papperskorgar och kompletterande informationsskyltar.

I den södra delen av parken, som har kvar spår och vegetation från de gamla villaträdgårdarna, finns troligen möjlighet att komplettera miljön med lekplatser och pedagogiska redskap. Det är denna del av området som kommer att få en betongad parkkaraktär, medan norra delen huvudsakligen kommer att utgöra ett fornlämningsområde med pedagogisk profilering.

För att kunna fastställa var parkens "inre inredning" skall placeras krävs en fördjupad analys av området. Detta skall ske efter att avverkning, röjning och uppmätning genomförts och när projekteringen för infarter och inhägning är löst.

Sten möter sten – trä möter trä

Gravarna och fornlämningarna på gravfältet är av skilda karaktärer och består huvudsakligen av röse, stensättningar, stensträngar och jordhögar. I denna miljö är det naturmaterialet, sten och jord, som dominerar och präglar gravfältets karaktär. Vegetationen som tillkommit i efterhand är den tredje komponenten.

De befintliga förhållandena inom och i synnerhet kring gravfältet samt den planerade anpassningen av miljön till park, rekreation och pedagogisk miljö kräver förändringar och tillägg i form av inramningar, avskärmningar, hinder, inredningar och liknande. Detta gäller även regleringen av genomfarten inom fältet, vilken för närvarande brukas av gående, cyklister men även av motorfordon som mopeder, skotrar och t.o.m. fyrhjulingar!

Efter avverkningen på området kommer skärmar, hinder, inhägnader och markbeläggningar att bli nödvändiga på vissa platser. Del av dessa kan utföras som fristående delar eller kombineras med parkens "inredning"

För att strukturera, avgränsa eller spärra del av fältet föreslås användningen, så långt det är möjligt, av tillbehör och material som associerar till gravfältets karaktär. I detta sammanhang föreslås användningen av bl.a. gabioner (stenkistor) och naturstensblock samt där skärmar krävs av t.ex. ribbstaket eller skärmar av torr pil. Även utformningen av entréerna till området berörs.

Valmöjligheter för avskärmningar och inhägnader

Skärm av torr pil – från BQ Byggros

Platsbyggda ribbstaket

Gabioner av olika mått, med stenfyllningar, som kan staplas på varandra, kopplas till varandra eller kombineras med naturstenar

Hugna naturstenar eller moduler av gjuten betong i olika dimensioner som kan kombineras med andra funktioner, t.ex. som sittmöbel, skyltsockel m.m.

Staketmoduler i stål kan kombineras med buskvegetation

Ribbstaket, kan utföras med liggande eller stående ribbor, alternativt med blandat utförande för att undvika monoton

Stenkistor och staket kan kompletteras med klättrande eller fallande växter

Inhägnader och hinder

Det blivande parkområdet saknar, i nuvarande läge, delvis inhägning och avgränsas i övrigt av skiftande lösningar på inhägnader. Där inhägnader förekommer utgör dessa gränser till kringliggande fastigheter, och de skiftar därför till omfattning, typ och karaktär. Dominerande är gunnebstaket, men det förekommer även planterad buskvegetation.

Ett problem är de öppna gränserna, som delvis måste förseas med hinder för att förhindra tillgänglighet för fordon och tillkomsten av olämpliga stigar som kan medföra skador på fornlämningar och slitage på mark och vegetation. Detta gäller även de valda infarterna/ingångarna till parken som måste förseas med slussar/chikaner.

Gränserna mot Hövdingavägen i öster är helt öppna. Eftersom vägen är delvis nedgrävd genom gravfältet finns det en nivåskillnad längs med vägen. Detta skapar, med vegetationen, ett naturligt hinder. Där nivåskillnaden är lägre förekommer dock öppningar som ansluter till stigar. Längs denna gräns måste hinder skapas där så behövs. För ändamålet kan stenkistor/gabioner uppställas där så krävs. Gabionerna kräver ingen förankring i marken och de smälter samman med miljön. De kan även täckas delvis med vegetation.

Längs norra gränsen ligger tre fastigheter, med olika typer av staket. Där som på andra platser är det svårt i nuläget att få en uppfattning om hur förhållandena och den visuella upplevelsen kommer att påverkas efter avverkning och röjningen av vegetationen. Förhållandena måste därför utvärderas efteråt.

På vissa platser krävs det avskärmningar för att dölja störande inslag; t.ex. en container; eller skydda en fastighet från insyn eller intrång.

Del av lösningarna, val och placering av nya eller kompletterande staket, kan lösas i samarbete med berörda fastighetsägare.

- Befintligt staket (Gunnebo)
- Komplettering m. gabioner
- Befintliga diverse staket
- Komplettering m. ribb- eller skärmstaket
- Befintlig buskvegetation
- Komplettering med buskar
- ➔ Ingång m. hinder

En röd tråd

Det blivande parkområdet innehåller skyddade värden i form av ett gravfält med fornlämningar som utgör resterande delar av en större gravplats. Fornlämningarna är skyddade enligt Fornminneslagen.

Anpassningen av det igenvuxna området till stadspark och pedagogisk grön lunga kräver inredningar av skilda karaktärer i miljön. Det rör sig om bl.a. bänkar, papperskorgar, ställningar för skyltar av olika slag, avspärrningar, avgränsningar, möjligen lekplatser, m.m.

Detta projekt skall även ses i ett längre perspektiv, där flera fornlämningsområden som ligger som ett pärlband kring stadskärnan, med fördel kan omvandlas till gröna lungor med pedagogiskt innehåll. Syftet är sedan är att länka samman dessa områden, genom promenadstråk, cykelvägar och skyltning.

I detta sammanhang är det viktigt att länka de olika områdena genom gemensamma tecken och inredningsdetaljer som väcker associationer.

För att urskilja områdena från andra gröna platser av annan karaktär kan formgivningen och färgsättningen av områdenas inredning utgöra kittet. Kvalité och ambition i inredningen understryks genom en bestämd formgivning men även genom den avvikande kulören som markerar områdenas särskilda och viktiga status.

I detta sammanhang föreslås kulören RÖD, som gemensam tråd och färgsättning på föremål och inredningsdetaljer som kommer att tillföras området / områdena

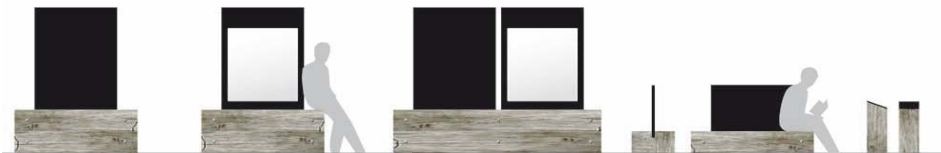
Röd som signal; för varning, för stopp, för se mig och som kontrast mot sten, jord och vegetation.

Exempel på rödfärgade inredningsdetaljer i stadsmiljöer

Skylt- och informationssystem

Olika typer av informationssystem

Etableringen av området som utflyktsmål, "vilo- och rekreationsrum", pedagogisk miljö, park, genomfart m.m. förutsätter olika typer av informationssystem med olika placeringar och med skilda utformningar. Det är dock av stor vikt att informationssystemen samordnas såväl beträffande funktion, placering som formgivning.

Informationssystemen, deras utformning och placering samt informationens innehåll har stor betydelse för upplevelsen och bruket av området i sin helhet, även för närmiljön och för stadsbilden.

Skyltar och information skall integreras i inredningen och gestaltningen av parken. Det skall därför uppsättas i takt med inredningen av ingångar och tillkomsten av övriga informationspunkter i och kring parken.

Framtagningen av informationsinnehållet är beroende av genomförandet av andra etapper i projektet. Till exempel skall den arkeologiska uppmätningen och utvärderingen vara slutförd; avverkningen och röjningen klar; ingångarna och infopunkterna projekterade och valet av skyltsystem klar. Det är faktorer som påverkar bl.a. texternas innehåll, omfång och layout.

Områdesskylt

Grupperad väginformation med pilskyltar som anger åt vilket håll parken/gravfältet finns; berör även information (pil och symbol) om andra

relevanta platser i omgivningen; t.ex. gång- och cykelvägar till centrum, station, toalett, parkeringsplats, andra kända platser etc. Kan kombineras med områdesnamn, vägskyltar.

Var?: I vägkorsningar och vid vägar som leder till områdets ingångar

Om området och platsen

Information/skyltar som redovisar för området och platsen/parken; med kartor och information om fastighetsgränser, gator, stigar, ingångar, parkeringar, ev. tekniska installationer (t.ex. sittplatser, lekplatser, soptunnor), plats för andra informationspunkter. Skall även redovisa vem som är huvudman för området (Vallentuna kommun) och ansvarig förvaltning/enhet.

Skall förekomma vid alla ingångar till området. Kan integreras med annan information i större skyltsystem

Den historiska utvecklingen av området

Uppgifter om det geografiska naturlandskapet, kulturlandskapet, fornlämningsarna, boplatser och gravfält, landhöjningen och vattennivån vid olika perioder. Äldre bilder på kulturlandskapet, gårdarna, gamla vägar m.m. som förekommit i området.

Information om gravfältets ursprungliga utbredning; kända, kvarstående och borttagna lämningar, redovisning med kartor, teckningar, uppmätningar och bilder. Exempel på gravar från området (t.ex. fr. Sjösvärds rapport).

Skall redovisas i skyltsystemet vid västra ingången

Om gravfältet på platsen

Specifik information om gravfältet inom parkområdet. Fornlämningsområdet, registrerade gravar, typer, dateringar, placering. Kartor, uppmätningar, teckningar, bilder. Information om gravarna.

Skall redovisas i skyltsystemet vid östra ingången

Om lämningarna inom området

Lågt placerade skyltar i anslutning till enskilda gravar och andra valda lämningar. Schablonskyltar som redovisar med text och teckning enskilda lämningar.

Skall redovisas i anslutning till gravarna eller valda informationspunkter

Om botaniken i parken

Information om växtligheten som förekommer på platsen "Botaniska skyltar". Särskild skylttyp som placeras på eller i anslutning till valda träd, växter och berättar om dessa. Kan tas fram inom ramen för "Skapande skola".

Placeras i anslutning till valda växter eller träd, alternativt vid valda infopunkter

Audioguider

Inspelade berättelser om platsen och fornlämningarna (ca 3 min långa). Besökaren laddar ner via dator eller telefon ett SMS med info i text och ljudform. Kostnad ca 1 kr för besökaren.

Inspelningar kan belysa olika aspekter om platsen och fornlämningarna. Flera berättelser kan produceras för olika grupper och i olika språk.

Flera berättelser kan produceras inom ramen för skapande skola och rikta sig mot olika åldersgrupper av skolbarn.

Uppgifter om "audioguiderna" integreras i skylt- och informationssystemen på platsen och som referens i andra informationskällor (hemsidor, trycksaker, motsvarande)

Om regler, hänsyn och strukturer

Information om regler och möjligheter som gäller inom området; **tillåtet, förbjudet, att beakta, lämpligt för, etc.** Bl.a. symbolskyltar som anger gångvägar m.fl., mopedförbud, eldningsförbud, hund i kop-

pel, förbud att skräpa ner, förbud deponi, parkeringsförbud där så behövs, etc.

Även informationssymboler som avser lämpligheter och möjligheter.

Exempel på typen av symboler för området, och med lämplig grafisk utformning

Även information i skriven form; bl.a. om Fornlämningslagen, och att **områdets fornlämningar är skyddade.**

Skall förekomma vid alla ingångar till området

Övrigt informationsmaterial

Pedagogiskt eller informationsmaterial i form av t.ex. studiehäften, broschyrer, infoblad m.m.

Särskilt informationsmaterial eller särskilda informationssystem för handikappade.

Särskild analys och utvärdering krävs. Del av sådant material kan produceras inom ramen för "skapande skola".

Exempel på lämpliga skylttyper och -system

Utgångspunkt och förutsättningar

Skyltarna skall genom sin formgivning understryka en särskild status och samtidigt markera samhörighet med andra områden av liknande karaktär. De skall framhålla betydelsen och kvalitén avseende platsen, parken och de kulturhistoriska lämningarna.

Målet

Ett sammanhängande system! En enhetlig färg! En enhetlig formgivning, så lång det är möjligt! En gemensam grafisk profil, för text och symboler!

När skyltar har två sidor bör båda sidor användas för uppsättning av information, så långt det är möjligt

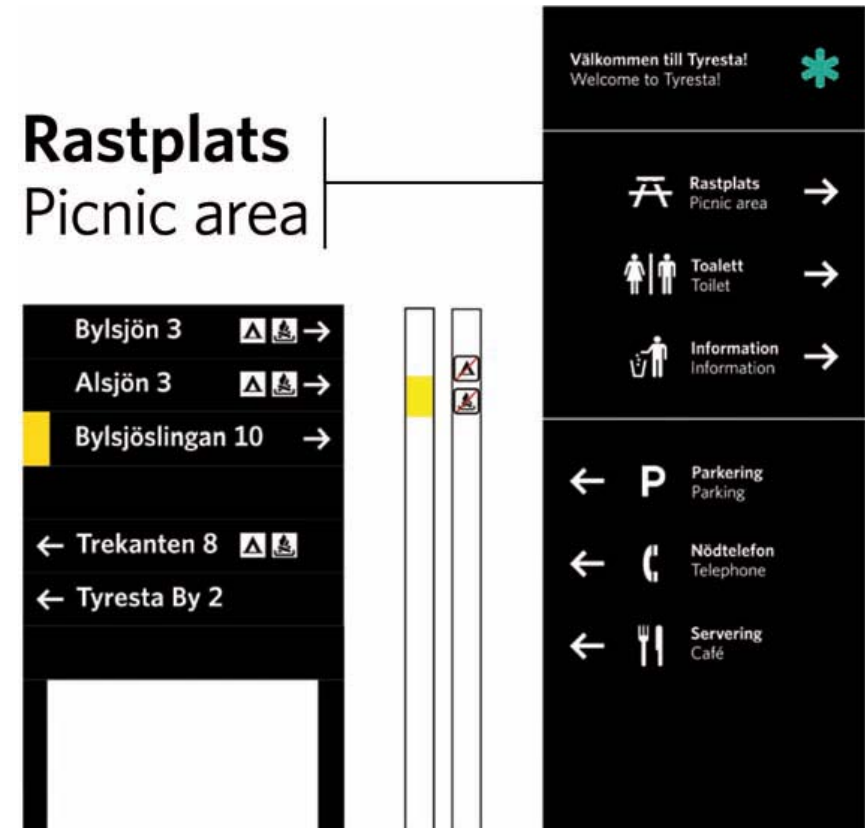
Classic Park från Skyltpoolen (väljs rödmålade). Lämpligt vid huvudingångarna.

Kompass från Skyltpoolen. Lämpligt som områdesskylt; t.ex. på gator mot området.

Pylon från Skyltpoolen. Typen lämpar sig som informationsskylt vid huvudingångarna.

Annan typ av skyltar för områdesinformation. Kompletterande information i närheten av området.

Några exempel från Naturvårdsverkets skylt- och infosystem

Lämpliga orienteringsskyltar för uppsättning i eller kring parkområdet

"Classic Park" från Skyltpoolen

Det nya parklandskapet – en pedagogisk miljö

De kvarstående delarna av gravfältet RAÅ 21:1 har ingått i en till ytan omfattande gravplats som brukats under lång tid; från äldre bronsåldern till troligen tidig kristen tid/vikingatid. Det långvariga bruket och fältets omfattning (ca 100 kända gravar) tyder på att platsen haft ett viktigt och strategiskt läge; geografiskt, ekonomiskt, socialt och/eller militärt. De förekommande gravtyperna och påträffade fynd visar också att många mäktiga personer haft anknytning till platsen.

Genom avverkningen av granbeståndet samt gallringen av övrig vegetation kan läsbarheten av gravfältet samt av den anslutande kulturmiljön återskapas. Syftet är också att skapa en miljö för vila, rekreation och kunskapsförmedling om platsens och ortens historia.

Gravfältet ligger högt i landskapet; inom 20-24-meterskurvorna. Att bedöma av landhöjningskartorna låg platsen fram till yngre järnåldern som en udde mot Vallentunasjöns strandlinje. Tidigare låg udden intill ett viktigt sjösystem som anslöt till Långhundraleden genom Orkestadalen.

Den insamlade kunskapen från andra lämningar i närheten, tidigare dokumentationer och utgrävningar skapar stora möjligheter till fördjupade insikter avseende platsen och Vallentunas historia. Området och projektet erbjuder stora möjligheter att hämta, undersöka, dokumentera och komplettera lärdomar inom ett flertal kunskapsfält.

Gravfältet/parken ska också vara utgångspunkt för studier och upptäckter av miljön och landskapet runt omkring. Den viktiga gården Rickeby låg strax sydväst om aktuellt gravfält och utvecklingen av Vallentuna tätort har också inverkat kraftigt på områdets karaktär. Gatunamnen knyter än till forntiden och avslöjar platsens förhistoriska betydelse.

Förändringar i landskapet, i bruket av området och marken, har medfört omställningar angående karaktären av platsen och även för floran och vegetationen. Bilder från början på 1900-talet visar att höjderna i landskapet, där gårdar och gravfält låg, till största del saknade vegetation. Träden blev ved och virke och gravfälten som också användes för bete behöll på detta sätt sin ursprungliga öppna karaktär. Senare in på 1900-talet avtog betet och vild vegetation, så småningom skog, övertog platserna. Kring gårdarna och i anslutningen till de nya bostadshusen tillkom trädgårdar, vars flora med tiden vandrade in i de forna gravmiljöerna.

Pedagogiska projekt för skolor inom ramen för skapande skola

Återställandet av gravfältet till öppet gravfält, anpassningen till stads-park och pedagogisk grön lunga hör även samman med informations- och pedagogiska insatser. Inom ramen för detta planeras särskilda pedagogiska projekt som skall knytas till skolornas verksamhet.

Bakgrund

Aktuellt område utgör del av ett större gravfält som numera, till betydande delar, är överbyggt eller exploaterat för infrastruktur. Gravfältet hörde bland annat samman med en större boplatz vars kulturlager redovisas strax nordväst om gravfältet vid Fornminnesvägen.

Delar av gravfältet undersöktes, inför en kommande exploatering, under hösten 1980. Utgrävningen berörde de södra delarna av fornlämningen, delen som registrerats och benämns som 27b Rickeby.

Fornlämning nr. 27 ominventerades 1978 och ca 40 anläggningar identifierades inom gravfältet. Inom Vallentuna socken är få fornlämningar undersökta, trots att över 450 fornlämningslokaler är registrerade. De flesta lämningar dateras till yngre järnåldern. Gravfältet vid Fornminnesvägen omfattar lämningar som troligen tillhör en period som sträcker sig mellan 300 och 1200 efter Kristus. Bedömningen baserar sig på fynden som gjordes på 1980-talet inom det utgrävda området 27b. Flera av fynden kan relateras till Vendeltiden, kring 600-talet, och till personer med högre stånd.

Gravar och lämningar på det aktuella gravfältet vid Fornminnesvägen är inte undersökta; och troligen inte uppmätta.

Pedagogiska möjligheter

Huvudsakligen skall/kan ämnena geografi, historia, samhällskunskap och teknik beröras; även NO-ämnena kan beröras i vissa sammanhang (t.ex. arkeologiska utgrävnings- och dokumentationsmetoder).

Målet är att i samarbete med valda skolor och klasser producera olika typer av pedagogiskt material som långsiktigt kan utgöra pedagogiskt underlag för fortsatt arbete med kunskapsspridning om gravfältets och platsen som del av den historiska utvecklingen i bygden och regionen.

Grundidén är att skapa pedagogiska projekt som lämpar sig för olika åldersgrupper. Projekten kan vara av samma karaktär men avsedda och anpassade till skilda åldersgrupper; de kan vara övergripande eller inriktade på enskilda aspekter eller detaljer som gäller gravplatsen, boplatzen, gravar, personer, fynd fr. tidigare undersökningar; de kan även beröra och belysa arkeologiska undersökningsmetoder; de kan även beröra speciella informationsskyltar (för barn) eller pedagogiska redskap som kan byggas och uppsättas inom eller i anslutning till gravfältet.

Målen uppnås genom grupparbeten där eventuellt flera lärare kan medverka och med stöd från en sakkunnig pedagog från läns museet, vilken står för en introduktion, besök på platsen samt uppföljning av varje projekt och stöd till elever och lärare.

Exempel på möjliga studiefält och pedagogiska projekt

Naturlandskapets förändring: Landhöjningen och äldre strandlinjer; de naturgeografiska förutsättningarna, vatten, land, markbeskaffenhet, vegetation, kommunikationsmöjligheter?

Studier av kulturlandskapets förändring: Hur har platsen brukats genom tiderna, kolonisationsprocessen? Strategisk betydelse; bosättningar; användning av närområdet för odling, bete, andra resurser? Förändringen av vegetationen och den fysiska miljön.

Varför en gravplats där? Var kom de döda ifrån, vilka var de? När och hur länge samt på vilket sätt begravdes människorna på platsen?

Varför övergavs gravplatsen? Vad har hänt inom området fram till idag?

Bildprojekt: Bildarkivsbilder kan användas för att knyta ihop olika forn-lämningsområden genom att det längs vägen finns skyltar med bilder från Vallentuna bildarkiv. På detta sätt skapas en kulturhistorisk kontinuitet av områdets användning. (förslag från Isak)

Exempel på pedagogiska arbeten:

- Kartlägga/definiera samhällsstrukturen och samhällsgrupperna från perioden.
- Hur såg landskapet ut på platsen under perioden då gravfältet brukades?
- Kartlägga/definiera människorna som levde och är begravda på platsen (bönder, tjänstefolk, krigare, hövdingar?). Studera gravfynd från tidigare utgrävningar i närheten; även andra strukturer från det gamla landskapet.
- Gravskick / typ av gravar – beskrivning, tolkning av begravningsmetoder (t.ex. brandgravar, jordsättning etc.) och olika markgravar (röse, stensättningar, jordhögar etc).
- Göra uppmätningar av gravar tillsammans med en arkeolog (möjligt?)
- Ta fram berättande informationsskyltar som är anpassade till olika åldersgrupper.
- Skapa och konstruera pedagogiska redskap/inredningar som kan uppsättas i anslutning eller inom gravfältet.
- Berättande ljudinspelningar (för barn i olika åldrar) som kommer att ingå i fältets audioguider.

- "Forska" om den försvunna gården som låg i den södra delen av gravfältet. Sök t.ex. gamla kartor, bilder. Gör uppmätning och dokumentation av kvarstående husgrunder; inventera vegetationen på platsen, sök tomtgränser och andra spår.
- Studera den bevarade växtligheten på platsen och ta fram ett pedagogiskt material om detta. Ta fram förslag till skyltar som berättar om floran/vegetationen/träden (samarbete med MR/SBF).

Kommentar / mål / finansiering

De skolpedagogiska projekten skall ses som pilotprojekt och förebilder för andra möjliga kommande projekt av liknande karaktär inom kommunen.

Ambitions- och motiveringsnivån skall vara hög; då resultaten/materialet avses att bestå och återanvändas på långt sikt samt att delvis införlivas med gravfältet som bestående del av informationsredskapen på platsen.

De yttre pedagogiska insatserna (arkeologer/pedagoger, andra sakkunniga) finansieras med medel från Skapande skola.

Material, tryckkostnader och motsvarande finansieras delvis med medel från Skapande skola samt om möjligt med kompletterande finansieringar.

Ett mindre belopp kan utnyttjas redan från höstterminen 2011, för att påbörja projektet med hjälp av en extern pedagog (läns museet).

Inledningsvis föreslås pedagogiska projekt för elever inom årskurserna 4-7, då dessa årskurser har de bästa förutsättningarna att uppnå målen.

Genomförandeplan

Genomförandeplanen är preliminär och flera åtgärder saknar finansiering. Justeringar och kompletteringar kommer därför att krävas.

Planering

Juni-juli: Projektbeskrivning, projekteringsunderlag, handlingsplan och program (JPD).

Hösttermin 2011; planering av pedagogiska projekt, skapande skola (Skolor, KF, SLM).

Ansökan om nya medel för 2012, skapande skola (KF).

Åtgärder

Juni: Val av entreprenör för avverkning, röjning på området. Klart.

Augusti (mitten): Avverkning av träd och röjning av överflödigt vegetation inom området. uppföljning av arbeten SBF (MR). Tid ca 2-3 veckor.

September: Översiktlig uppmätning av gravar och lämningar inom fältet (2 dgr). Utförs av Stockholms läns museum (LA). Ev. hjälp av en person från kommunens arbetslag. Offert mottagen av SLM (juni). Beställning bör ske snarast under augusti.

Efter avverkningen. Avspärrning (provisorisk) av området för motorfordon där så behövs.

Hösten 2011. Medel söks/avsätts för projektering av huvudingångarna till området.

Våren 2012. Vårdåtgärder på vegetationen inom området. Justering av vårdplan.

Våren 2012. Uppsättning av slussar för gående, cyklande m.fl. vid ingångarna (Finansiering saknas i stunden). Den slutliga utformningen av huvudentréerna skall innebära hinder för motorfordon men möjligheter för barnvagnar och rullstolar. Övriga ingångar skall endast vara för gående.

I samband med uppförandet av trygghetsboendet vid Fornminnesvägen-Mörbyvägen skall gallring och vårdinsatser på fornlämningsområdet längs Mörbyvägen utföras. Området tillhörde ursprungligen gravfältet RAÅ 27:1. Möjligtvis kan en kompletterande dokumentation av fornlämningarna på platsen utföras i efterhand. En informationstavla med karta (av samma typ som för parken/gravfältet) bör uppsättas i anslutning till gruppboendet. Skall bekostas med medel från exploateringsanslaget.

Korsningen Fornminnesvägen-Mörbyvägen anpassas till högre säkerhet vid tillkomsten av trygghetsboendet. I samband med detta väljs estetiska lösningar. I samband med detta bör kompletterande väg- / områdesskyltning uppsättas med hänvisning till bl.a. östra delen av Fornminnesvägen/gravfältet. Korsningen utgör en av huvudinfarten mot gravfältet.

Gatubilden kring den nordöstra delen av korsningen Fornminnesvägen-Mörbyvägen bör förbättras genom inredningen av de befintliga funktionerna (ställverksstation, container för sortering). Kuller- och gatstenar på marken, inhägnad av containerplatsen, fodring av el-stationen med träribbor, särskild gångstig som ansluter till övergångsstället m.m. Det är önskvärt att containern flyttas till annan plats.

Pedagogisk verksamhet Informationsinsatser

Uppsättning av gatuskyltar (enligt förslag) i korsningar som leder till gravfältet (våren 2012). Utförs av SBF. (Särskild finansiering, ej klar i stunden).

Informationsskyltar (även tillfälliga) om skyddsföreskrifter, trafikregler och annan relevant information skall uppsättas snarast efter avverkningen, uppmätningen.

September 2011: I samband med uppmätningen av fornlämningarna arrangeras en guidad visning av fältet för allmänheten. Guidningen utförs av ansvarig arkeolog (LA). Annonseras i radion, lokalpressen, hemsidan m.m. så fort datumen för uppmätningen av fältet är kända. (Info-underlag till medier m.m. LS).

Hösttermin 2011 och vårtermin 2012: Påbörjas del av det pedagogiska projektet inom ramen för Skapande skola. Under höstterminen väljs skola och klass för den inledande delen av projektet. Omfattningen av det pedagogiska arbetet styrs av budgetramen. Genomförs i samråd med lärare, elever och inköpta tjänster av pedagog/arkeolog fr. länsmuseet; vid behov konsult.

Från 2012; produktion av pedagogiskt material för skolor inom ramen för skapande skola.

Våren 2012: Om möjligt genomförs detaljuppmätningen av valda gravar. Vald elevgrupp med berörda lärare; hjälp av en arkeolog från läns-museet.

Under samma period söks nya medel för fortsättningen/utvecklingen av pedagogiska projektet, under 2011-2012.

Med uppmätningen och dokumentationen som underlag planeras och påbörjas textredigeringen av informationsskyltarna om gravfältet. Kan genomföras inom ramen för Skapande skola med hjälp av en pedagog/arkeolog från länsmuseet.

Våren 2012: Val av skyltsystem för området. Valet av skyltsystem förutsätter en samordning med projekteringen av entréerna till området. Uppsättningen kräver att ingångarna till området är iordningsställda.

Hösten 2012. Val av schablonskyltar för de kända typerna av gravar som förekommer inom fältet SLM (Gabrielle PE?).

Vinter 2012. Beställning av skyltunderlag med texter och bilder (finansierings saknas i stunden).

Våren 2013. Uppsättningen av gravskyltarna på betongblock eller naturstenar och val av lämplig placering i anslutning till gravarna.

Utgrävning?

Om resultatet av gravfältets uppmätning och dokumentation tyder på intressanta hypoteser kan länsmuseet under 2011 planera och söka medel för en undersökning av en vald grav. Utgrävning skall planeras med pedagogiska inslag.

Övrigt:

Genomförandeplanen är i sin nuvarande form endast en grov och ofullständig struktur som berör del av åtgärderna som krävs för genomförandet av projektet. Tidsangivelserna är i många fall hypotetiska.

Skötselplan 551 (förslag till)

Upprättad av Stockholms länsmuseum den 15/07-11

Gravfält RAÄ 27:1, Vallentuna kommun

Fornvårdsobjekt nr 551

Landskap	Uppland
Kommun	Vallentuna
Socken	Vallentuna
Namn	Gravfält RAÄ 27:1
Fornlämningsnr	Vallentuna 27:1
Objekttyp	Gravfält
Koordinater	6603900/674021
Fastighet	Vallentuna-Mörby 1:297 Vallentuna-Rickeby 1:436
Areal ha	Ca 0,7 ha
Markägare	kommunen

Arkeologisk beskrivning

Gravfältet Raä Vallentuna 27:1 var tidigare ett stort järnåldersgravfält men består idag av tre resterande delar: del A, del B och del C. Del A är den mest tydliga delen och består av ett röse, 3 högar, 26 runda gravar och 1 grav i form av en treudd. Där finns en skålgropssten och en stensträng. Del B består av 2 högar och 5 runda gravar och Del C består av en övertorvad rund grav med i ytan talrika stenar. Delarna A och B har undersökts vid ett flertal tillfällen och ett 40-tal gravar är undersökta och borttagna. Vissa visade sig ligga på en äldre boplat.

Vid en arkeologisk undersökning 1980 visade det sig att en av gravarna var en mycket "rik" grav. I den var en man begravnen som hade fått med sig förutom vapenutrustning, hästutstyrel, glasbägare, bredspl m.m. även flera djur som en häst, hundar och rovfåglar. Han bör ha varit en betydande man i samhället.

Målsättning

Att synliggöra gravarna för besökare och befria dem från störande vegetation Att informera om fornlämningarna och områdets historiska utveckling

Kartor och fotografier (Kompletteras)

Vegetationsbeskrivning

Trädskick

Den norra delen av området är bevuxet med framförallt gran. Med ledning av ett fotografi från 1958 uppskattas granarnas ålder till ca 70 år. Några av granarna är större och vidkroniga vilket visar att de har stått i ett öppet hagmarkslandskap vilket innebär att de är äldre än 70 år. Granarna är överlag i dåligt skick – de har kådrinning och troligen röta.

Det finns en del lövträd: lönn, ask, sälj och björk. De flesta lövträden är dock trängda av granarna varför de inte har utvecklats särskilt bra.

I området finns också tall. Flera tallar är vidkroniga vilket visar att de har vuxit i ett öppnare landskap tidigare. Vidare finns flera yngre tallar. Tallarna och vissa lövträd har bra förutsättningar att bilda stomme i den nya parkens öppna landskap.

I områdets mittersta del (söder om stensträngen) finns företrädesvis yngre granar (ca 40-50 år och yngre) med dålig status – de har kådrinning och är troligen angripna av röta.

I områdets södra del har det tidigare funnits hus med trädgårdar.

Flera fruktträd finns: 2 äppelträd och några körsbärsträd. En mängd rotuppslag från körsbär finns i hela området.

I områdets södra del finns också lönn, ask och några rönnar med fin form vilka kan bil trevliga solitärer i den nya parken.

Undre träd & buskskikt

I områdets norra del finns hassel och en, vilka är rester från det tidigare hagmarkslandskapet och bör bevaras. Där finns också mycket sly av lönn, ask, sälk och rönn.

Området slyröjdes ca 2005 (slyuppslagen är ca 6 år och yngre.)

Delar av slyuppslagen kan sparas för att utvecklas till nya solitärer i det nya parklandskapet.

I områdets ytterkanter mot öster finns en och rönn vilka bör bevaras i stor utsträckning.

I områdets södra del finns mycket rotuppslag från körsbär.

Där finns också trädgårdsbuskar som syren, try, kvatspirea, snöbär, nyponrosor och paradisbuske.

Fältskikt

I områdets norra del finns blåbär, gräs och ormbunkar.

I områdets mellersta del finns inte mycket fältskikt eftersom granarna skuggar och slitaget i den delen är stor.

I områdets södra del finns rester från trädgårdarna: vinca minor, hjärtbergenia, smulton och kärleksört. Ett större bestånd av jättebjörnkloka finns i den sydvästra delen (där det var trädgård). Detta besprutades försommaren 2011.

I området finns också mycket gräs och andra starkväxande örter eftersom den tidigare trädgårdsdelen har näringsrik jordmån.

Vegetationsmålsättning - Åtgärder

Avverkning

Steg 1: Samtliga granar avverkas samt lövträd som är i dålig kondition.

Steg 2: En bedömning görs efter steg 1 av vilka återstående träd som skall avverkas. (Se tidigare vegetationsbeskrivning med målsättning.)

Röjning

Slyuppslag som ej skall sparas till framtida solitärer röjs. På stenrösen röjs sly med busksax så att skador av klinga ej uppstår på stenarna.

Buskage av invasiva buskar t.ex. snöbär o.s.v. röjs så att de får en begränsad utbredning.

Fortsatt skötsel

Slyröjning varje år.

Grästrimming/klippning införs i den nya parkens trädgårdsdelar.

Invasiva trädgårdsväxter som snöbär, vinca minor osv hålls efter så att de inte breder ut sig i för stora fält.

Grästrimming/klippning införs i den nya parkens trädgårdsdelar.

Eventuell ytterligare avverkning kan utföras efter behov i framtiden.

Övrigt

Fornlämningar är skyddade enligt lag. Eventuella skador på fornlämningar ska anmälas till kulturmiljöenheten på länsstyrelsen. Tänk på att inga kör- eller släpskador får ske på fornlämningen. Inga ris- eller virkesupplag får läggas på fornlämningen. Eldning får ske utanför fornlämningsområdet.

Skötselplanen är upprättad tillsammans av Maria Rydell, Vallentuna kommun och Gabriele Prenzlau-Enander, Stockholms läns museum

Den 2011-07-15

Gabriele Prenzlau-Enander (SSLM)

Maria Rydell (Vallentuna kommun – SBF)

OBS Nuvarande vårdplan är en preliminär handling som kommer att justeras efter avverkningen och röjningen av området, när bedömningsmöjligheterna förbättrats.

